

MAYER INGRID

A Párnakönyvről

A Heian-kor (794–1185) virágzó irodalmát udvari irodalomnak is nevezik, mivel a mára klasszikussá vált művek jelentős részét a császári udvarral kapcsolatban álló nemesek írták. Általánosságban fontos kiemelni, hogy nem csak egy műnem jellemezte a korszak irodalmát: a líra mellett az epika is kibontakozott. Közismert továbbá a női szerzők nagy számú jelenléte az irodalmi életben, különösen a korszak közepén és végén.¹

A Heian-kor közepén, Icsidzsó császár (980–1011, uralk. 986–1011) udvarában keletkezett Szei sónagonnak (966 k.–1025 k.), Teisi császárné udvarhölgyének ma *Párnakönyvként*² ismert fő műve. A szerző életéről keveset tudunk, és azt is szinte kizárólag a *Párnakönyv* soraiból. Mivel nem dátummal ellátott bejegyzésekről van szó, még az udvarban eltöltött idejével kapcsolatban is más-más eredményre jutottak a kutatók. Egyes becslések szerint legkorábban 991-ben kerülhetett oda és jó tíz évet szolgált, de ma inkább ennél néhány évvel későbbre teszik a kezdő időpontot.³

Szei sónagon valószínűleg nem sokkal azután kezdhetette írni a könyvét, hogy az udvarhoz került, azonban nem tudni, Teisi császárné halála (1000. vége) után meddig maradt szolgálatban. A *Párnakönyv* utolsó datálható fejezeteinek (például a lentebb fordításban közölt 7. szakasz) eseményei 1000. első felében történtek. Szintén a szöveg alapján valószínűsíthető, hogy 995–996 körül már készen volt a *Párnakönyv* egy része, és ismertté is vált az udvarban, de Szei sónagon feltehetőleg még évekig írta tovább művét.

Mivel a költészet egyfajta kommunikációs eszköz, így a mindennapok része volt a kora középkori Japánban, nem meglepő, ha valaki *vakákat* (和歌, 'japán dal') írt. Ugyan verseket is találunk a *Párnakönyv*ben, alapvetően azonban prózai mű: a fejezetek számát tekintve körülbelül negyedrészt esszéket, negyedrészt naplószerű részeket⁴ tartalmaz, a fejezetek felét azonban különböző lisák, felső-

¹ Lásd erről bővebben pl.: CUNODA Bun'ei: „Nihonbunka to kókjú”. In Kokubungaku Hensúbu (szerk.): *Kókjú no szubete*, Tokió, Gakutósza, 1988, 6–13.

² Szei sónagon: *Makura no szósi*, 清少納言『枕草子』('párna-füzet'). Régebben ingadozott az elnevezése, pl. 清少納言抄 (*Szei sónagon só*), 清少納言記 (*Szei sónagon ki*), 清少納言草子 (*Szei sónagon szósi*), stb. Lásd bővebben: MACUO Szatosi, NAGAI Kazuko (szerk.): *Makura no szósi: Sinpen nibon koten bungaku zensú* 18, Tokió, Sógakukan, 1997, 494.

³ NAGAI Kazuko, MACUI Szatosi: „Kaiszecu”. In MACUO Szatosi – NAGAI Kazuko (szerk.): *Makura no szósi: Nihon koten bungaku zensú*, Tokió, Sógakukan, (1974) 1978, 15.

⁴ Konkrét eseményeket írnak le, de nem minden esetben derül ki, hogy mikor történtek. A szöveg mennyisége szempontjából ezek teszik ki a *Párnakönyv* legnagyobb részét.

rolások⁵ teszik ki, és ezek adják valójában a *Párnakönyv* egyedi jellegét. Előfordul az is, hogy egy felsorolásnak indult részből esszé kerekedik, így nem mindig éles a határvonal a fejezetfajták között. Ez az összetett prózai műfaj az ún. *zuihicu* (随筆, 'vegyes írások'), amelynek Szei sónagon az első képviselője japán nyelven.⁶

A *Párnakönyv* eredeti példánya nem maradt fenn. A legrégebbi ismert másolatai bő kétszáz évvel később, a Kamakura-kor (1185–1333) első felében⁷ készültek. Mivel nincsen benne átfogó, egyértelmű rendező elv, a későbbi korokban többen készíttetésként érezték a fejezetek rendszerezésére, csoportosítására. Az utólagos szerkesztések miatt már eleve nehezen lenne rekonstruálható az eredeti szöveg, de a helyzetet bonyolítja, hogy a *Párnakönyv* már félkész állapotban terjedni kezdett, így napjainkra négy igen eltérő változat maradt fenn, különböző korokban készült kéziratos másolatokban. Vannak vitatott részek, amelyeknek megkérdőjelezhető a szerzősége, illetve a fejezetek pontos eredeti sorrendjét illetően is csak feltételezésekre támaszkodhatunk. A másolók gyakran igen szabadon kezelték a kéziratot az eltelt évszázadok során: nem csak egy-egy szót, hanem teljes mondatokat is kivettek, hozzátettek vagy átírtak benne. A kortárs *Gendzsi monogatari*⁸ szövegváltozatainak különbségei ehhez képest elenyészőek, mert ott csupán a kézi másolásból illetve a kézirat sérüléseiből (rovarkár, stb.) adódó apróbb különbségekkel, illetve az ezekből eredő értelmezési kérdésekkel kell számolnunk. Ma a legelterjedtebb álláspont szerint a *Szankanbon*-változat⁹ állhat a legközelebb a Szei sónagon által írt eredetihez. Noha ennek is két alváltozata alakult ki, a mai kiadások többsége, illetve az alább közölt magyar fordítás is a *Szankanbont* tekinti kiindulópontnak.

A nagyobb európai nyelveken már a 19. század második felében bemutatták a *Párnakönyvet*. Angolul a legnagyobb hatású Arthur Waley munkája¹⁰ volt (1928), azonban az Ivan Morris készítette első teljes angol fordításra¹¹ 1967-ig kellett vár-

⁵ Kétféle típus van, az ún. *va*-típusú listák és a *mono*-típusú listák. Az előbbiben főként tárgyakról ír (Fák, Hegyek, Házak, Hidak), az utóbbiban pedig érzésekről, attitűdökről (Félelmetes dolgok, Idegesítő dolgok, Tisztának tűnő dolgok; Dolgok, amelyek a régi szép időket idézik).

⁶ Híres példák később Kamo no Csómei *Hódzsóki* és Josida Kenkó *Curedzuregusza* című, *zuihicu* műfajú írásai. (Az előbbi megjelent magyarul: BUNTING, Basil; KAMO no Chomei; YOSHISHIGE no Yasutane; FÜLÖP József (ford.); SZEMERÉY Márton (ford.): *A fűkunyóból*, Budapest, Gondolat, 2017.)

⁷ A ma ismert legrégebbi másolatot a Maeda család őrizte, ez az ún. *Maedakebon* 前田家本. Ez egy utólag szerkesztett, eredetileg valószínűleg öt kötetes kézirat, amelyből négy maradt fenn. Az említett fejezettípusokat itt külön kötetekbe válogatták, és feltehetőleg két másik változat, a *Nóinbon* 能因本 és a (szintén fejezettípusonként csoportosított) *Szakaibon* 堺本 egybeszerkesztésével készült. Lásd pl. ISIDA Dzsódzsi: „Kaiszecu”. In Isida Dzsódzsi (szerk.): *Simpan Makura no szósi* I., Tokió, Kadokava Soten, (1979) 1999, 407.

⁸ Muraszaki sikibu: *Gendzsi monogatari*, 紫式部『源氏物語』 (magyarul MURASZAKI Sikibu, HAMVAS Béla (ford.): *Gendzsi regénye* I–III, Budapest, Európa, 1963. és MURASZAKI Sikibu, GY. HORVÁTH László (ford.): *Gendzsi szerelmei* I–III, Budapest, Európa, 2009.)

⁹ *Szankanbon* (三卷本 'három kötetes könyv').

¹⁰ WALEY, Arthur (ford.): *The Pillow-Book of Sei Shônagon*. London, George Allen & Unwin Ltd., 1928.

¹¹ MORRIS, Ivan (ford.): *The Pillow Book of Sei Shônagon In Two Volumes*. Columbia College Program of Translations from the Oriental Classics. New York, Columbia University Press, 1967.

ni.¹² Egy évvel azelőtt jelent meg a Waley-féle *Párnakönyv* magyar változata (Philipp Berta ford.)¹³ néhány másik klasszikus mű szemelvényeivel¹⁴ egy kötetben. A készülő teljes magyar kiadásból közlünk most két hosszabb naplószerű szakaszt, amelyek a 83. fejezet első felében leírt Hitacsi no szuke-epizód¹⁵ kivételével eddig nem voltak olvashatóak magyarul. További online publikált részletek¹⁶ a másik két fejezettípus, a listák és az esszék, karcolatok példáival egészítik ki a képet.

Részletek Szei sónagon Párnakönyvéből¹⁷

Fordította: Mayer Ingrid

Ötödik rangra¹⁸ emelték a macskát, aki Ófelségénél¹⁹ szolgált, attól fogva „Mjóbu²⁰ kisasszonynak” szólították, de annyira aranyos volt, hogy Ófelsége is mindig dédelgette, csakhogy egyszer elheveredett kint a tornácon, mire gondozó dajkája, Muma

¹² A Párnakönyv fordításairól lásd részletesen: HENITIUK, Valerie: *Worlding Sei Shōnagon – The Pillow Book in Translation*, Ottawa, University of Ottawa Press, 2012.

¹³ HOLTI Mária (ford.), PHILIPP Berta (ford.): *Párnakönyv – Japán irodalmi naplók a X-XI. századból*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1966, 5-122; BUDA Attila: „A Meidzsi előtti japán irodalom magyar fordításai”. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 124, 4. sz. (2020) 463 (452–471); VÉGH József: „Tengerbezárt ég Tenger a IX-X. századi japán költészetben”. *Műhely*, 25, 3. sz. (2002) 103–106.

¹⁴ Például a fent említett Muraszaki sikibu naplójának részleteivel.

¹⁵ HOLTI: i. m. 47–49.

¹⁶ SZEI SÓNAGON, MAYER Ingrid (ford.): „Párnakönyv (Részlet)”. 1749 – *Online Világirodalmi Magazin*, I., 2020.06.02. 1749.hu/szepirodalom/proza/parnakonyv-reszlet.html (ellenőrzés: 2020. 10. 01.)

¹⁷ A fordítás a *Szōkanbon* 三卷本 szövegváltozat alapján készült, elsősorban ezt a szövegkiadást követve: MACUO Szatosi, NAGAI Kazuko (szerk.): *Makura no szōsi*, Sinpen nihon koten bungaku zensū 18, Tokió, Sōgakukan, 1997. Az értelmezésben az alábbi kiadások kommentárjait is segítségül hívtuk: *Szōkanbon*-szövegváltozatok kommentárral: TANAKA Dzsútaró (szerk.): *Makura no szōsi*, Nihon koten zenso, Tokió, Aszahi Simbunsa, 1947; HAGITANI Boku (szerk.): *Makura no szōsi* I-II, Sincsó nihon koten súszei, Tokió, Sincsósa, 1977; ISIDA Dzsódzsi (szerk.): *Makura no szōsi* I-II, Kadokava Szofia bunko, Tokió, Kadokava Soten, 1979; VATANABE Minoru (szerk.): *Makura no szōsi*, Sin nihon koten bungaku taiki 25, Tokió, Ivanami Soten, 1991; UESZAKA Nobuo – KANSZAKU Kóicsi – JUMOTO Nagisza – SZUZUKI Mija (szerk.): *Makura no szōsi* I-III, Kódansa gakudzsucu bunko, Tokió, Kódansa, 1999. *Nōinbon*-szövegváltozat kommentárral: MACUO Szatosi, NAGAI Kazuko (szerk.): *Makura no szōsi*, Nihon koten bungaku zensū 11, Tokió, Sōgakukan, 1974.

¹⁸ Csak ötödik rang fölöttiek léphettek be a palotába.

¹⁹ A fordításban Icsidzsó császárt 一条天皇 „Ófelsége”, Teisi császárnét 定子 „úrnőm” néven említjük. Helyszín a Szeirjóden 清凉殿, a belső palotaépületeken belül is a császár „munkahelye”, ahol napközben tartózkodik. Jelen események 1000-ben történhettek. A császár 21, Szei sónagon 清少納言 talán 34 éves. Néhány héttel korábban a befolyásos Fudzsivara no Micsinaga 藤原道長 (966–1027) lánya, Sōsi 彰子 vette át Teisi helyét *csügú*ként 中宮, Teisit pedig *kōgō* 皇后 rangra emelték, tehát gyakorlatilag két császárné lett. (Sōsi alig két-három hónappal azelőtt került az udvarba 12 évesen.) Ugyanezen év végén Teisi 24 éves korában belehalt a harmadik gyermeke születésébe.

²⁰ *mjóbu* 命婦: ötödik rang feletti udvarhölgyek elnevezése.

no mjóbu²¹ rászólt: „Micsoda dolog! Tessék bejönni!”, de hiába, mert pont odasü-
tött a nap, és a cica csak feküdt tovább, szóval gondolta, kicsit ráijeszt: „Okinama-
ro, hajrá! Kapd csak el ezt a Mjóbu kisasszonyt!”, a szegény kutya pedig komolyan
vette és nekilódult, mire a cica halálra rémült és gyorsan beszaladt a bambuszrolón
belülre. Őfelsége éppen a reggeliző helyiségben tartózkodott, és rendkívül meg-
döbbsent, amikor ezt meglátta. Bebújtatta a macskát a ruhájába, hívatta a titkárait²²,
előállt Tadataka²³ és Narinaka²⁴, Őfelsége pedig megparancsolta, hogy „Büntetés-
ből verjétek el Okinamarót, és zavarjátok el a Kutyák szigetére²⁵, méghozzá most
rögtön!”, mire még többen jöttek és elindult a hajtóvadászat. Muma no mjóbu is
megkapta a magáét: „Lecserélem a dajkát. Ez így már mégsem járja!” – szólt Őfelsé-
ge, ő pedig utána a szeme elé sem mert kerülni. A kutyát elkapták, és a palotaörök-
nek megparancsolta, hogy száműzzék.

Sajnálkozva mondogattuk, hogy „Szegényke, pedig milyen otthonosan járt-kelt
itt! Ki gondolta volna még, hogy így jár, amikor a harmadik hónap harmadik nap-
ján a *Tó no ben*²⁶ fűzfavessző-fejdísszel, barackvirág-hajtúkkal ékesítette, cseresznye-
faággal övezte fel, úgy sétáltatta?” Beszéltük, hogy „Milyen okosan figyelte mindig,
ahogy úrnőm eszik... Úgy hiányzik!”, aztán három-négy nap múlva déltájban hal-
lottunk egy kutyát iszonyatosan vonyítani, fületünk, hogy vajon miféle kutya lehet
az, amelyik ilyen sokáig nem hagyja abba, s közben egy falka kutya odasereglett
megnézni. Egyszer csak szaladt hozzánk az árnyékszékpuconló: „Micsoda ször-
nyűség! Két *kuródo* püföl egy kutyát. Meg fog halni! Azt mondják, hiába száműzték,
mert visszajött, azért büntetik meg.” – hadarta. Szegény pára! Hát Okinamaro volt
az. „Tadataka és Szanefusza meg a többiek verik!” – mondta, és miközben mi oda-
küldtünk valakit, hogy állítsa le őket, végre-valahára abbahagyta a vonyítást, vi-
szont beszámoltak róla, hogy „Megdöglött, és kihajították az őrházon kívülre.”, mi
pedig egész este bánkódtunk, amikor egy összevert, rémes kinézetű, szerencsétlen
kutya vonszolta magát reszketve felénk, „Lehet, hogy Okinamaro? Melyik másik
ilyen kutya lődörögne itt?” – mondta valaki, és szólongatták is a nevén, de nem
hallgatott rá. Ki azt mondta, hogy ő az, ki azt, hogy az nem lehet, de úrnőm így
szólt: „Ukon²⁷ felismeri. Hívjátok ide!”, mire érteküldtek, és Ukon előállt. Rámuta-

²¹ Muma no mjóbu 馬命婦: 'lovas' vagy 'lovász hölgy', a macska dajkája. A férje vagy a bátyja a Császári Lovarda tisztségviselője lehetett, onnan kaphatta a nevét.

²² titkár: *kuródo* 蔵人. Hivatalnok. Szó szerint kincstárnok, ez utal eredeti feladatukra, amely az iratrak-
tár kezelése volt, de idővel kibővült a munkakörük; közvetlenül a császár közelében mozogtak, és
egyre nagyobb befolyásuk lett az udvari élet mindennapjaiban.

²³ Minamoto no Tadataka 源忠隆: ez év elején, frissen kinevezett *kuródo*. A következő részletben (83.
szakasz) is szerepel.

²⁴ Narinaka: róla nem tudni bővebbet.

²⁵ Ténylegesen létező sziget lehetett a Jodo folyónál 淀川, ahová a kóbor kutyákat helyezték el.

²⁶ Fudzsivara no Jukinari/Kózei 藤原行成 (972–1027), többször szerepel a Párnakönyvben. A kor elis-
mert költője és meghatározó kalligráfusa, de számottevő politikai karriere is volt. Naplója értékes
forrás a korabeli viszonyok megismeréséhez.

²⁷ Ukon no naisi 右近内侍: nem a császárné, hanem a császár udvarhölgye, de Teisi császárné is megbí-
zott benne. Több helyen szerepel, például az itt közölt 83. szakaszban is.

tott, és megkérdezte, hogy ez Okinamaro-e. „Hasonlít, de ez a kutya borzalmasan néz ki. És őt elég volt a nevéen szólítani, örömmel odajött, de ezt hiába hívom, nem jön. Nem, nem hinném, hogy ő az. Egyébként is megmondták, hogy agyonverték és kidobták. Hogy élhette volna túl, ha ketten is ütötték?” – mondta, úrnőm pedig elszomorodott.

Amikor besötétedett, adtunk neki enni, de nem kért, és abban maradtunk, hogy ez nem ő, aztán másnap reggel, amikor úrnőmnél voltam, éppen fésülték és kezelt mosott, én pedig tartottam neki a tükröt, hogy megnézhesse magát, észrevette, hogy egy kutya fekszik az oszlop tövében, „Jaj, tegnap mennyire elverték Okinamarót! Valószínűleg bele is halt szegény. Vajon mivé született újjá? Mennyit szenvedhetett!” – mondtam mintegy önmagának, mire az a kutya megrázkódott és potyogni kezdtek a könnyei – nagy meglepetésünkre tehát akkor mégis csak Okinamaro volt! Egyrészt sajnáltam, amiért előző nap nem akarta felfedni a kilétét, másrészt pedig ennél jobban nem is lehettem volna elragadtatva. Letettem a tükröt, és megkérdeztem: „Te vagy az, Okinamaro?”, de csak feküdt a földön és zokogott. Úrnőm is elborzadva mosolygott. Hívatta Ukont, hogy ez és ez történt, mire aztán mindenkinek olyan jókedve kerekedett, hogy azt már meghallotta Ófelsége, és átjött hozzánk. „Milyen különös! Ki gondolta volna, hogy a kutyáknak is vannak érzéseik!” – nevetett ő is. A nála szolgáló udvarhölgyek is átjöttek hozzánk, amint tudomást szereztek az esetről, én pedig hívtam Okinamarót, aki ezúttal felállt és szót fogadott. „Jaj, még nagyon fel van dagadva az arca. Be kell kötözní.” – mondtam, „Na végre bevallottad, hogy sajnálod!” – nevettek a többiek, ami fülébe jutott Tadatának, és a konyha felől megüzenve, hogy „Ez igaz? Megyek megnézni!”, mire én „Most miért ijeszget? Nincs itt semmiféle kutya.” – üzentem vissza, mire ő: „Úgyis eljön az idő, amikor megtalálom. Nem fogjátok sokáig rejtegetni!” – fenyegetett.

Nemsokára Ófelsége megbocsátotta tettét, és minden újra olyan lett, mint régen. De az, amikor reszketve-sírva előkerült együttérző szavaimra, az egészen csodálatra méltó és megható volt. Egy ember persze sírni kezd, ha ilyesmiket mondanak neki.

83.

Egyszer,²⁸ amikor úrnőm a saját palotájában²⁹ tartózkodott, éjjel-nappali szútraolvasást tartottak a nyugati oldalfolyosón, kilógatták a Buddha-képeket és hasonlókat, meg persze volt ott egy csomó szerzetes.

Úgy a második napon egy kétes alak hangját hallottuk a tornác tövéből: „Hát csak akad itt nekem némi áldozat-maradék!” – közölte, mire azt válaszolták neki: „Hogyhogy? Máris?”³⁰ de erre már felálltam és kimentem megnézni, hogy ki vete-medhet ilyesmire, hát egy öregedő apáca volt az, rettenetesen szutykos ruhában, szörnyen nézett ki. „Miket hord ez itt össze?” – kérdeztem, mire megjátszott han-

²⁸ Feltehetőleg 998 vége és 999 eleje között. Teisi császárné 22, Szei sónagon talán 32 éves.

²⁹ *Siki no mizōsi* 職の御曹司: A belső császári palota épületegyüttesének közvetlen közelében állt, eredetileg a császárnét (*csūgū* 中宮) kiszolgáló hivatalok helye, de a császárné ideiglenes lakhelye is lehetett.

³⁰ A szertartás még véget sem ért.

gon ő maga felelt: „Buddha tanítványa volnék, és hiába kértem, hogy szánjanak meg engem evégett egy kis maradékkal az áldozati ajándékokból, mert sajnálták tőlem ezek a boncok.” Jól és szépen beszélt. Kár, hogy egy ilyen ember ennyire mélyre jutott, ugyanakkor nekem túl hivalkodónak tűnt, „Szóval mást nem is eszel, csak maradék áldozati ételeket? Mily’ rendkívül felemelő lehet!” – jegyeztem meg, ő pedig kedvem keresve válaszolt: „Hát hogyne ennék meg mást! Csakhogy az nincs, így a koncert folyamodom!” Gyümölcsöt, rizskekszet és egyébeket csomagoltam össze neki, mire viszont felbátorodott és elkezdett bizalmasan csevegni mindenféléről.

Kijöttek a fiatalok, és elkezdtek kérdegetni, hogy van-e párja, van-e gyereke, hol lakik, ő pedig mórlikálva válaszolgatott, mindenfelét összehordott, ők meg ki sem fogtak a kérdésekből, hogy például tud-e énekelni, tud-e táncolni. Mire ő:

*Kivel, ó kivel háljak este?
Hát a Hitacsi no szukével!
Jó bőrrrel hálni is jó!*

...és így tovább, a vége még jó hosszúra nyúlt. Aztán:

*A Férfihegy ormán lángvörös falevél,
Nembiába ám a név!
Nembiába ám a név!*

Rádadásul visszataszítóan rázta a fejét hozzá, mi pedig borzadva nevettünk, majd rászóltunk: „El innét! Eriggy!”, de én akkor még megkérdeztem: „Szegénykém, mit adjunk neki?”, amikor pedig úrnőm ezt meghallotta, közbeszólt: „Mire rá nem vettétek ezt a szerencsétlent? Hallgatni sem bírtam, be kellett fognom a fületem! Adjatok neki egyet azokból a ruhákból, és gyorsan távolítsátok el innen!”, s mi megmondtuk, hogy „Őfelsége adománya. A te gúnyád piszkos, itt van ez, ez már maradjon ám fehér!”, azzal odadobtuk neki, ő pedig előbb a földre borult, majd fogta, és nem átalott a vállára terítve hálaadó táncba³¹ kezdeni! Ez már tényleg mindennek a teteje volt, úgyhogy inkább bementünk.

Viszont úgy tűnik, rákapott a dologra, mert onnantól fogva folyton úgy lófrált, hogy szem előtt legyen. Mi már csak Hitacsi no szukénak hívtuk. Ruháját nem cserélte fehérre, hanem továbbra is a koszosban járt, mi meg csak méltatlankodtunk, hogy vajon hová lett a másik? Egyszer, amikor átjött hozzánk Ukon, úrnőm elmesélte, hogy „Ideszoktatták ezt a szerencsétlent, rendszeresen addig ügyeskedik, míg be nem jut.” – mondta, és egy Kohjóe nevű hölgyére bízta az eddig történetek elmesélését, „De megnézném én is! Feltétlenül mutassa meg nekem, felség! Ezek szerint itt nagy kedvenc. Nem fogom elcsábítani innen!” – nevetett Ukon.

Később jött egy másik koldus apáca, aki viszont nagyon finom modorú volt, őt is odahívtuk és kikérdeztük, de megsajnáltam, mert annyira szégyellte magát

³¹ Ez bevett módja volt a köszönetnyilvánításnak, azonban egy koldustól inkább felháborító.

előttünk, szóval ő is kapott egy ruhát úrnőm kegyéből, amiért földre borult, ami még hagyján, csak aztán távozóban elsírta magát örömeiben, és ezt meglátta Hitacsi no szuke, aki pont akkor ért oda. Utána jóideig nem láttuk, nem mintha hiányzott volna.

A tizenkettedik hónap tizedik napja után hatalmas hóesés volt, a lányok³² rengeteg hordtak össze a tornáczra, erre mi kitaláltuk, hogy akkor már csináltatni kéne a kertbe egy igazi hegyet, oda is rendeltük a szolgákat, és közöltük, hogy őfelsége parancsa, amire persze ugrottak is, és nekiálltak. Azok a hivatalnokok is beszálltak, akik a Karbantartó Hivataltól³³ jöttek takarítani, úgyhogy jó magas lett. Még a Császárnéi Hivatalból is odafáradtak többen, hogy tanácsokat osztogatva szórakozzanak. A három–négy karbantartóból lett vagy húsz emberünk. Úrnőm értékülettel még az otthon lévőknél is. Mivel azokkal közölték, hogy „Három napot biztosan beszámít majd őfelsége azoknak, akik ma segítenek a hegy építésében. Akik viszont nem, azoktól levon ugyanannyit!” – erre némelyek fejvesztve siettek oda azok közül, akik értesültek róla. Akik messze laknak, azokhoz mondjuk el sem ért a hír.

Amikor végre elkészültek, úrnőm odakérette a Császárnéi Hivatal tisztségviselőit, és felmarkoltatott velük két nagy köteg selyemtekercset, amit kilóditottak a tornáczra, és azokból aztán egyenként vihetett ki-kí magának – sorban mindenki meghajolva megköszönte, övébe tűzte³⁴ és távozott. Azok is vadászruhában jelentek meg, akiket különben csak a hivatali köntösükben látunk.

„Szerintetek meddig marad meg?” – kérdezte úrnőm a jelenlévőktől; „Tíz napig kitart!”, „Annál tovább is!” – mondták, de mindenki nagyjából annyit, ezért amikor hozzám fordult, hogy mit szólok, azt feleltem: „Szerintem az első hónap tizedik napján túl is meglesz.”, de erről még úrnőm is úgy vélte, hogy az ki van zárva. A hölgyek mind azt mondták, hogy még idén vége lesz, az év utolsó napjait sem éri meg, én pedig magamban beláttam, hogy túl távoli időpontot adtam meg, valószínűleg tényleg nem bírja odáig. A hónap elejét kellett volna mondanom. Még ha nem is lesz úgy, hát már kicsúszott a számon, szóval kötöttem az ebet a karóhoz.

Huszedikén esett az eső, de semmi jele nem volt, hogy el akarna tűnni. Csak a magasságából vesztett egy picit. Elment az eszem, még a Fehér-hegy Kannon bódhiszattvájához is imádkoztam, hogy ne hagyja elolvadni.

Különben aznap, amikor a hegyet építettük, őfelsége valamilyen ügyében nálunk járt Tadataka ceremóniamester,³⁵ én ülőpárnát kínáltam neki és beszélgettünk, ő pedig megjegyezte: „Ma nincs olyan ház, ahol ne építettek volna hóhegyet.

³² *Nyókan*女官 alacsonyabb rangú udvarhölgyek.

³³ Tonomori dzukasza 主殿司: Karbantartó Hivatal, a császárnéi udvartartás 12 hivatalának egyike. A takarítás, a világítás és a kertészkedés tartozott a felügyelete alá. Mivel csak az első két írásjegy szerepel, az alapján lehet szó a Tonomo rjóról 主殿寮 is, amely ennek a „férfi” változata, a császári udvar Karbantartó Hivatala (amelyet Tonomo dzukaszána is neveznek). Néhány sorral később már egyértelműen az utóbbit említi.

³⁴ Az ajándékot vagy fizetséget vállra terítve vagy övébe tűzve illet megköszönni.

³⁵ Sikibu no dzszo Tadataka 式部丞忠隆: ezt a pozíciót csak hat évvel az itt leírt események után töltötte be, 1004-ben. Vagy visszamenőleg tüntette fel Szei sónagon, vagy rosszul emlékezett.

Őfelsége is készíttetett egyet a belső kertjében. A Koronahercegnél³⁶ és a Kokidenben³⁷ is csináltattak. Sőt a Kjógoku-rezidencián³⁸ is.” Erre aztán ezt költöttem:

*Egyedülálló
ritkaság úgymond nálunk
itt ez a hóhegy
de máshol is megesett már
ugyanez az eset.*

Felolvastattam valakivel, aki mellettem ült, mire ő ide-oda billegette a fejét, végül annyit mondott: „Ezt nem szennyezhetem be holmi válaszverssel. Hogy is ne! Oda-állok inkább a bambuszrolók elé és világga kürtölöm!” – ezzel felállt és elment. Nem értem miért, hiszen úgy hírlík, nagyon szereti a költészetet. Amikor úrnőm meghallotta, azt mondta: „Biztos azt gondolta, hogy túl jó.”

A hónap vége felé egy kicsit zsugorodott, de azért még mindig nagyon magas maradt, mi pedig déltájban kiültünk a tornáczra, és akkor egyszer csak előkerült Hitacsi no szuke. „Mi lelt, hogy nem láttunk ennyi ideig?” – kérdeztük, „Hát, nagy balszerencse ért” – felelte. „Mi történt?” – kérdeztük, mire ő: „Elmondom, mit gondoltam” – és elnyújtva szavalni kezdett:

*Majd' megfulladtam
Lábam nem uszony, iszony
Kint a tengernél
Miféle perszónára
Pazarolták a borgot?*

Azután csúnya kacagásban tört ki, de mivel senki sem vette a fáradságot, hogy rápillantson, felmászott a hóhegyre és összejárkálta, mielőtt elment volna. Megüzentük Ukonnak, hogy mi történt, mire ő: „Miért nem adtatok mellé valakit, hogy idekísérje? Biztos nem tudta, menjen vagy maradjon, ezért szegénykém inkább emberfeletti küzdelmek árán felküzdötte magát a hóhegy bérceire.” – Ezen megint jót nevtünk.

Nos, eljött az év vége, és a hóhegy mit sem változott. Elsején éjjel rengeteg hó esett, örömmel nyugtáztam, hogy megint mennyivel emelkedett, de úrnőm ekkor kijelentette, hogy: „Ennek így semmi értelme! Hagyjátok meg az eredetit, a mostanit pedig söpörjétek le!” Amikor reggel nagyon korán a saját szobámban tartózkodtam, a Császárnéi Hivatal őrkapitánya jelent meg a hidegtől vacogva, és éjszakai

³⁶ A későbbi Szandzsó császár 三条天皇.

³⁷ Itt ekkor Icsidzsó császár *nyógo* 女御rangú felesége lakott, Fudzszivara no Gisi/Josiko 藤原義子.

³⁸ A nagyhatalmú Fudzszivara no Micsinaga 藤原道長 lakhelyének említése azért is elgondolkodtató, mert ő volt az, aki nem sokkal később a saját lányát is megtette császárnénak Teisi mellé (aki viszont az ő bátyja, Micsitaka lánya volt), és kezdettől fogva ellenérdekelt volt Teisi és egész udvartartásával szemben. Szerepe volt abban is, hogy Teisi bátyját, Korecsikát korábban száműzték az udvarból.

munkaköpenye ujján, ami sötétzöld volt, mint a citromfa levele, egy fenyőágot tartott, amelyre világoszöld papírban kötöttek valamit. „Ez honnan jött?” – kérdeztem, „A kamói főpapnőtől.”³⁹ – felelte, aminek úgy megörültem, hogy át is vettem és visszamentem úrnőmhöz.

Még aludt, ezért megpróbáltam egyedül felemelni a fekvőhelyénél lévő rácsot úgy, hogy *go*-játéktáblákat és hasonlókat cipeltem oda,⁴⁰ de túl súlyos volt. Mivel csak féloldalasan tudtam fogni, megnyikordult, arra meg felébredt, és kérdezte, hogy „Hát ezt miért csináltad?”, „Hogyne csináltam volna, ha egyszer levél érkezett a Szaiintól!” – feleltem, „Valóban elég hamar ideért!” – kelt fel úrnőm. Kinyitotta a küldeményt, arasznyi nyúlkalapács⁴¹ volt benne kettő is, a fejük nyúlpálca⁴²-szerűen becsomagolva, csúcsvirággal, páfránnyal, hegyi sással és hasonlókkal gyönyörűen kidíszítve, viszont levél nem volt hozzá. „Kizárt, hogy csak így van magában” – mondta úrnőm, nézegette, és közben kiderült, hogy a nyél végénél, a papírszeleten, amibe a kalapácsfejet csomagolták, ez állt:

*Visszhang a hegyről
Fejszecsapkodás hangja.
Kérdelem én, mi az?
Hát az ünnepi pálcák
Készülnek már odafent.*

Öröm volt nézni azt is, ahogy úrnőm megfogalmazza a válaszát. Akár ő írt a főpapnőnek, akár válaszolt neki, rendkívüli odaadással tette, sokat hibázott íráskor, ebből is látszott, milyen fontos neki. A küldönc fehér szőttesből készült béleletlen alsóruhát, azon mélyvörös köntöst viselt, ami gondolom a belül halványpiros típusú lehetett. Szép látvány volt, ahogy gázolt visszafelé a hóban, vállán a küldeményünkkel. Csak az a kár, hogy soha nem tudhattam meg, mit válaszolt akkor úrnőm.

Ami pedig a hóhegyet illeti, tisztára olyan volt, mint az igazi Fehér-hegy ott Kosisiban, semmi jelét nem mutatta, hogy el akarna tűnni. Fekete lett ugyan, és nem igazán lehetett benne már gyönyörködni, de én mámoros voltam az örömtől, hogy nyertem, és alig bírtam kivárni a tizenötödikét, hogy tényleg úgy legyen. Csakhogy még mindig azzal jöttek nekem, hogy „Hetedikén már meg se lesz!”, szóval mindenki nagyon szerette volna a végkifejletig figyelemmel kísérni az eseményeket,

³⁹ Szaiin 齋院: a Kamo-szentély főpapnője. Ezt a pozíciót 975-től 1031-ig Murakami császár lánya (tehát Icsidzsó császár nagynénje), Szensi hercegnő 選子内親王 töltötte be. A korabeli irodalmi élet egyik kulcsfigurája volt, öt császárnak szolgált. Itt, 999-ben 36 éves.

⁴⁰ Hogy felálljon rá.

⁴¹ *Udzucsi* 卯槌 'nyúlkalapács': Az új év első nyúl napján váltott ajándéktárgy, ezzel üzték el a balszerencsét. Hosszúkás, szögletes fadarab, amelyet hosszában kifűrtak, és többszínű fonalból készült rojtot lógattak ki belőle.

⁴² *Udzue* 卯杖 'nyúlpálca': bő másfél méteres rúd, amelyet szintén az év első nyúl napján készítettek.

amikor hirtelen kiderült, hogy úrnőm három napra elvonul⁴³ Ófelségéhez. Nagyon csalódott voltam. „Most nem fogom megtudni, hogy mi lesz a hegyem sorsa” – keseregtem magamban. A többiek is azt mondták, „Pedig mennyire kíváncsiak letünk volna rá!”, sőt úrnőm is így volt ezzel, én pedig hiába szerettem volna, hogy szemtanúja legyen annak, hogy jól tippeltem, mert elkezdtek kicipelni a holmijait, de nekem a hatalmas felfordulás közepette sikerült odahívnom a tornához egy kerétszt, aki ott lakott a közelben, a vályogkerítés mellé épített kis tető alatt vert tanyát. „Viseld jól gondját ennek a hóhegynek, ne hagyd, hogy gyerekek vagy bárki más összetapossa és szétszórja vagy tönkretegy, vigyázz rá, és tizenötödikéig lankadatlanul légy szolgálatban! Ha megmarad aznapig, bőséges jutalmat kapsz úrnőmtől. Én magam is alaposan meghálálom majd.” – győzködtem, és noha ki nem állhatják a konyhások és a szolgák, adtam neki gyümölcsöt meg egy csomó más mindenfélét, mire elmosolyodott: „Mi sem könnyebb ennél! Szigorúan őrizni fogom! Nem hagyom, hogy felmásszanak rá a gyerekek!” – jelentette ki. „Ne hagyd! És jelentsd nekem, ha valaki nem fogad szót!” – kötöttem a lelkére, úrnőm pedig bevonult a Palotába, én hetedikéig vele voltam, aztán hazamentem.

Közben viszont annyira aggódtam, hogy boldog-boldogtalant odaszalasztottam, udvarhölgyektől kezdve az éjjeliedény-felelősön át a szolgálólányokig, hogy ellenőrizték a kertészt. A hetedikéi ünnepi lakoma⁴⁴ maradékából is küldtem neki, és jót neveltünk azon, hogy mennyire megköszönte.

Otthon is, amint megvirradt, első dolgom volt odaküldeni valakit, hogy lássa, mennyire komoly az ügy. Tizedike táján megüzente: „Van annyi, hogy kitarson még öt napot”, aminek igen megörültem. De küldtem érte délben, küldtem este, mígnem eljött a tizennegyedik este, amikor rettenetesen zuhogni kezdett az eső, „Na, ezzel eltűnik biztosan!” – estem kétségbe, „Mikor már csak egy-két nap hiányzott!”, egész éjjel ébren voltam és siránkoztam, aki csak hallotta, mindenki rajtam röhögött, hogy megbolondultam. Valaki kiment, akkor már én is ébren ültem, és fel akartam kelteni egy szolgát, de nem sikerült felébresztenem senkit, amin nagyon feldühödtem, aztán mikor végre előkecmergett egy, elzavartam megnézni, azzal jött vissza, hogy: „Jelenleg akkora, mint egy kerek ülőpárna. A kertész nagyon vigyázz rá, a gyerekeket sem engedi oda. Azt mondta, hogy holnap reggel is meglesz még, és alig várja a jutalmat.” – aminek én úgy megörültem, hogy kitaláltam, költök egy verset, és majd reggel, ha végre eljön a másnap, elküldöm úrnőmhöz a hóval, amit beletetetek valamibe. Bárcsak tartanék már ott!

Még sötétben keltem, küldöncöm kezébe nyomtam egy fadobozt, és utasítottam, hogy: „Ebbe hozd el nekem a fehér részét. Ahol koszos, dob ki!” – majd elküldtem, de nagyon hamar visszatért, edényt lóbálva, hogy: „Nyomtalanul eltűnt!” – amin iszonyúan ledöbbsentem, és a telitalálat költeményem, amiről reméltem,

⁴³ A saját palotájából (Siki no mizosi 職の御曹司) a belső palotába, ahol a császár lakik.

⁴⁴ Az első hónap hetedik napján ették a hétfűkását (*nanakusza-gaju* 七種粥), ez több helyen felbukkan még a *Párnakönyv*ben. Itt valószínűleg Szei sónagon kapott a császárné lakomájából, és azt adja tovább.

hogy szájról-szájra jár majd, és mit össze nem szenvedtem vele, amíg megírtam, nagy bánatomra értelmét veszítette. „Az meg hogy lehet?! Tegnap még annyi volt belőle, hogy tűnhetett el az éjszaka?” – keseregtem. „A kertész azt mondja, hogy tegnap egészen sötét volt már, amikor még megvolt. Gondolta, hogy megkapja a jutalmát, most meg ott csapkodta a kezét csalódottságában.” Szóval épp nagy volt a felbolydulás, amikor üzenet érkezett a palotából. „Nos, megvan-e még ma is a hó?” – állt benne úrnőm kérdése, én pedig bármennyire is fájt, azt válaszoltam, hogy: „Mindenki azt mondta, hogy még az óévben vége lesz, mert elsejéig sem bírja, mégis megvolt tegnap napszálltáig, és én amondó vagyok, hogy ez így is csodálatos. Túlzás is lett volna, ha kitart máig. Éjszaka valaki irigységből eltakarította – ezt az üzenetet adasd át neki!” – mondtam.

Husadikán, amikor munkába álltam, első dolgom volt, hogy ezt előszóban is megemlítsem úrnőmnek. Hogy mennyire borzasztó érzés volt, amikor a küldöncöm szinte rögtön visszatért, mint az a mutatványos, aki felmutatta a dobozfedőt, hogy: „Eldobtam ami volt!”,⁴⁵ és hogy szerettem volna valaminek a fedelére egy kis hegyet készíteni, és fehér papíron küldeni mellé egy szépen írt verset... Ő pedig majd megszakadt a nevetéstől. És mindenki más is nevetett körülötte, végül így szólt: „Biztosan bűnhődnöm kell még azért, hogy keresztbe tettem neked valamiben, amit ennyire szíveden viseltél. Az az igazság, hogy tizennegyediken éjjel odaküldtem néhány legényt, hogy eltakarítsák. Olyan vicces volt, hogy erre pont rátapintottál a válaszodban. Az a nő⁴⁶ meg előkerült, kezét összetéve könyörgött, de megmondták neki, hogy ez az én parancsom. És a te otthonodból érkezőknek el ne árulja, mert ha mégis, földig rombolják a lakhelyét, aztán a Baloldali Testőrség épületének déli vályogkerítéséhez hordták az egészet. Beszámoltak róla tudomásom szerint, hogy milyen kemény és sok volt, és talán husadikáig is kitartott volna. És az idei első hó is rájött volna még. Őfelsége is meghallgatta a történetet, és megjegyezte, hogy micsoda jól átgondolt vita volt, sőt az udvaroncoknak is beszélt róla. Nos, de akkor halljuk azt a költeményt! Most, hogy így feltártam az igazságot, tiszta sor, te nyertél.” Mindenki helyeselt, de én: „Hogy is ne! Miért állnék neki szavalni, miután megtudtam ezeket a lehangoló híreket?” – tényleg megbántódtam és elszomorodtam, aztán akkor ájtott hozzánk Őfelsége, és így szólt: „Pedig mindig azt hittem, hogy kedvel téged, de most már nem lennék ebben olyan biztos!”, ettől pedig még rosszabbul éreztem magam, hogy majdnem elsírtam magam. „Ez annyira

⁴⁵ A mutatványos arra a történetre utalt, amely a *Mabájána Mabáparinirvána-szútrában* szerepel Buddha egyik korábbi életéből, amikor Szesszen-dódzsinak (雪山童子 'Hóhegy-gyermek') hívták. A fiú találkozik Sakrával (帝釈天) a Himalájában (másik néven Szesszen 雪山), aki ráksaszának ('démon', 羅刹) változva félig elmond neki egy tanítást, tulajdonképpen a buddhizmus lényegét, majd közli, hogy túl éhes a folytatáshoz. A fiú megígéri, hogy a saját testét adja neki, csak hadd tudja meg a folytatást. A démon elmondja, a fiú pedig felmászik egy magas fára, és a mélybe veti magát. Sakra gyorsan visszaváltozik, és elkapja.

⁴⁶ Jelen fordítás a *Szunkanbon*-változat alapján készült, amelyben nő (*onna* 女) a kertész, de a *Nóimbon*-változat szövege szerint öregember (*okina* 翁). A mostanihoz hasonlóan, a kéziratok másolásakor keletkezett egyetlen írásjegybéli eltérés is okozhat jelentős különbségeket.

ra borzasztó! Olyan nehéz az élet! Úgy örültem, amikor később havazott még, de akkor úrnőm közölte, hogy annak nincs értelme és söpörjék le.” – panaszkodtam el neki, mire Őfelsége csak nevetett: „Biztos nem akarta, hogy te nyerjél!”.

Rezümé

A kora középkori Párnakönyv az első japán nyelvű zuihicu, amely naplójellegű feljegyzések mellett kisebb esszéket és jellegzetes listákat tartalmaz. Szerzője Szei sónagon, aki évekig szolgált a császári udvarban Teisi császárné udvarbölgyeként. A kortárs Gendzsi monogatárral ellentétben nem fikció, de magas irodalmi értékkel bír. Eredeti példánya nem maradt fenn, a szöveg rekonstrukciója számos nehézségbe ütközik. Teljes magyar kiadása mindenképp nem jelent meg, jelen kötetben szemelvényeket közlünk a készülő teljes fordításból.

Kulcsszavak: Heian-kor, zuihicu, kora középkori japán irodalom, japán próza, női szerzők, japán írók

Abstract

On The Pillow Book

The early medieval Pillow Book is the first zuihitsu written in Japanese, containing diary entries as well as short essays and lists. It was written by Sei Shonagon, who served years in the imperial court as a lady-in-waiting of Empress Teishi. The Pillow Book is not a fictional work like the Genji Monogatari, but it is considered to have a high literary value. The original text of The Pillow Book is lost, and reconstructing this ur-text is challenging due to the various versions and re-editions of the book. So far no unabridged translation has been published in Hungarian. Selected parts from the upcoming unabridged translation are published below.

Keywords: Heian period, zuihitsu, Classical texts, Japanese prose, female authors, Japanese women writers